

Schakt vid Kånstahögarna

L2020:5861
inom fornlämningsområde för L1980:4489
Kalsta 2:7 och Kånsta 5:2
Sköllersta socken
Hallsberg kommun
Närke
Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
schaktningsövervakningen markerad i rött.*

©2020 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2020: 48

Författare Nina Balknäs

Kvalitetsgranskning Helmut Bergold

Grafisk form Nina Balknäs

Omslagsfoto Deni ärendet berörd högen L1980:4489 sedd från väster.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_200001

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2020:48

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
IFORMAVSCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schaktvid Kånstahögarna

L2020:5861
inom fornlämningsområdet för L1980:4489
Kalsta 2:7 och Kånsta 5:2
Sköllerstasöcken
Hallsberg kommun
Närke

Nina Balknäs

Lstdnr 431-3143-2020

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Hallsberg
Landskap	Närke
Socken	Sköllersta
Fastigheter	Kalsta2:7 och Kånsta5:2
Fornlämningsnummer	Inom fornlämningsområde för L1980:4489 Ny fornlämning L2020:5861
Lämningstyp	Hög, övrigt
Datering	Järnålder, medeltid/nyare tid

Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsovervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2020-06-15
Länsstyrelsens diarienummer	431-3143-2020
Uppdragsnummer i Fornreg	202000855
Arkeologgruppens projektnummer	P20044

Projektledare	Nina Balknäs
Fältpersonal	Nina Balknäs

Undersökningstid	Juni 2020
Undersökt yta	131 löpmeter
Inmätningsteknik	Manuell inprickning
Koordinatsystem	SWEREF99TM
Höjdsystem	RH2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras till vidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

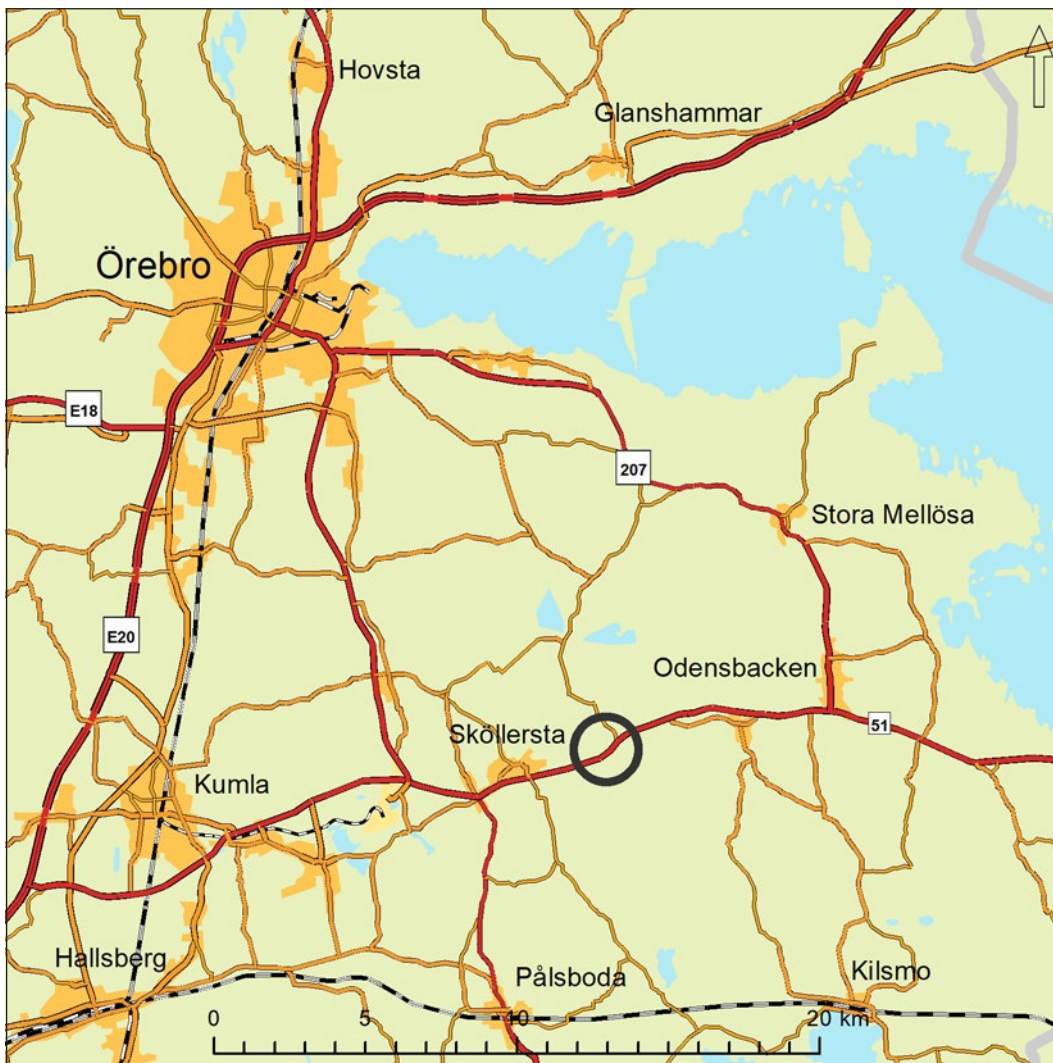
Digitala data förvaras till vidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd gjordes.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Bakgrundochkulturmiljö	7
Syfte.....	8
Metodochgenomförande	8
Resultat.....	10
Tolkning.....	13
Utvärderingavresultaten iförhållandetillundersökningsplanen.....	14
Referenser.....	15
Bilagor.....	16
<i>Bilaga 1. Anläggningstabell</i>	<i>16</i>
<i>Bilaga 2. Vedartsanalys</i>	<i>17</i>
<i>Bilaga 3. ¹⁴C-analys.....</i>	<i>18</i>

Figur 1. Karta över Östernärke med platsen för schaktningsövervakningen markerad med svart. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

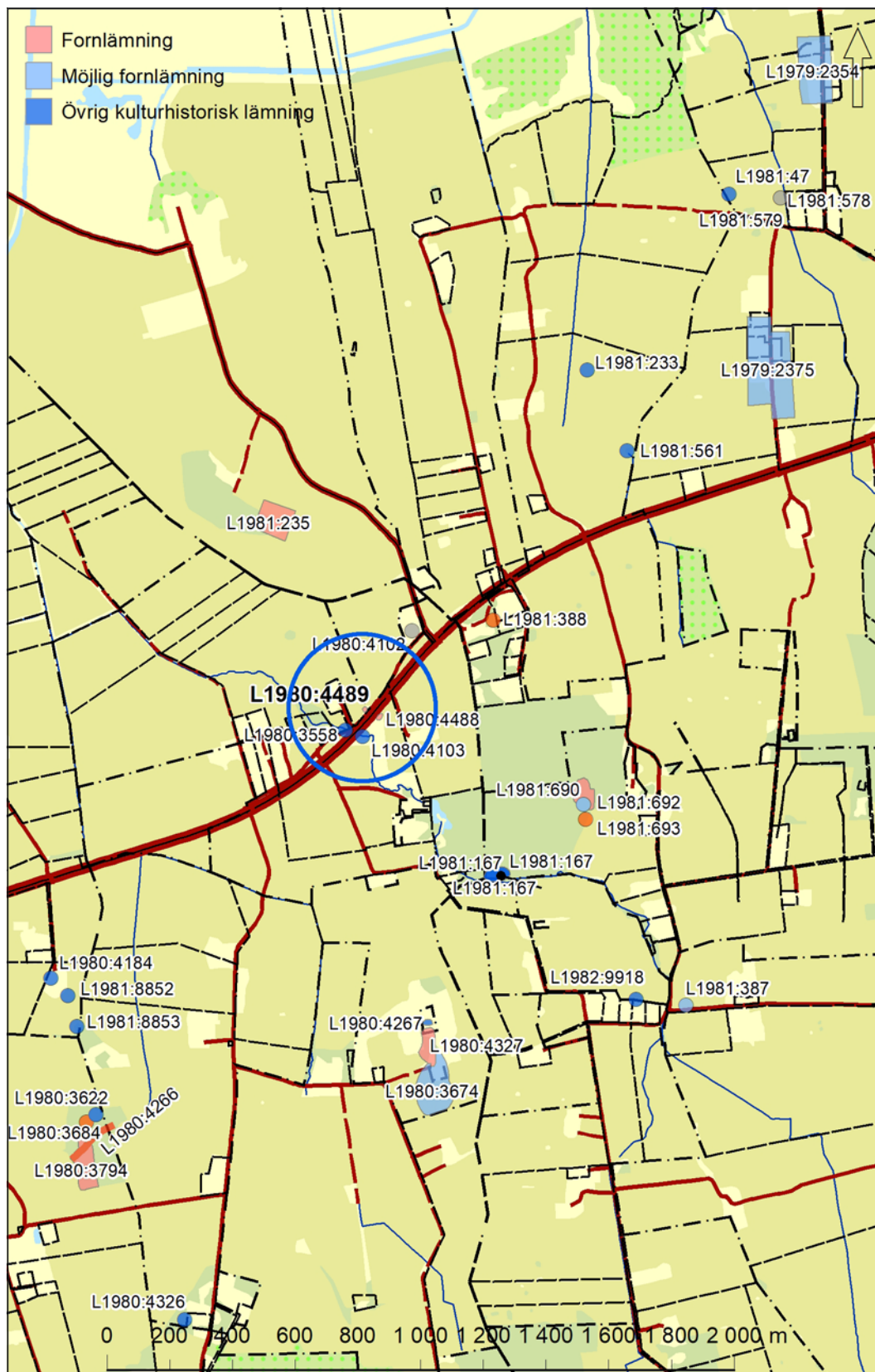
Arkeologgruppen AB har genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämningsområdet till fornlämning L1980:4489. Lämningen består av den norra av de två gravhögar som i folkmun kallas "Kungshögarna" i Kånsta. Anledningen till ingreppet var Open Infra Core AB:s arbete med nedläggning av fiberkabel i området.

Nord och nordöst om högen, inom en sträcka på 27 meter, fanns fem stolphål, en kokgrop och en grop. Alla anläggningar var grunda. Kol från kokgropen har daterats till 1445–1630 e.Kr.

Väster om högen påträffades fyra störar och ett stolphål, alla med bevarat trä. Tillsammans med ett dike i samma del av schaktet utgör de sannolikt rester av hägnader från historisk tid.

Inledning

Under juni månad 2020 genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämningsområdet till fornlämning L1980:4489. Beställare var Open Infra Core AB. Beslut i ärendet fattades av Länsstyrelsen i Örebro län den 15 juni 2020.

Figur 2. Karta över området runt Kånsta med lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR). Platsen för schaktningsövervakningen är markerad med blå ring. Skala 1:20 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Kånsta ligger på Närkeslätten och omgivande mark består av böljande åkrar med lågt uppstickande moränkullar. Mot söder stiger marken sakta medan den norrut sluttar svagt mot Östra Kvismaren. Två högar som tidigare kallades för Kungshögarna (L1980:4488 och L1980:4489) ligger på var sida om nuvarande väg 52. Vägsträckningen finns belagd utifrån historiska kartor från 1600-talet och framåt, men vägen är förmodligen äldre än så. Sannolikt fanns den redan då högarna anlades. Högar över 20 meter i diameter benämns som storhögar. De flesta storhögar i Mälardalen dateras till yngre järnålder. Den södra högen (L1980:4488) beskrivs i Kulturmiljöregistret (KMR) som:

"Hög, ca 21x16 m st. (ÖNÖ-VSV) och ca 3,5 m. h. Avplanad. Något ojäm yta i Ö delen. I SÖ kanten är en ca 0,7 m st. sten. Beväxt med en tall och två nyponbuskar."

Figur 3. Storhögen L1980:4488 sedd från toppen av hög L1980:4489 i norr.

Den norra, mindre högen (L1980:4489) beskrivs i Kulturmiljöregistret som:

"Hög, ca 13 m. diam. och 2–2,5 m. h. Avplanad. Högen är skadad i SÖ delen, där den flackar ut mot gamla landsvägen. Högens övriga sidor är branta där de vetter mot åkern. Beväxt med lövsly. Något oklar begränsning mot SÖ."

Figur 4. Högen L1980:4489 sedd från väster.

Väster om högarna löper en stenvalvsbro (L1980:3558) över Kånstabäcken. Vid bäcken finns en plats med tradition (L1980:4103) som berättar att det i bäcken "... skulle finnas en guldskatt. Två män försökte en gång att få upp den och lyckades nästan, när det på vägen kom förbi en höna dragande på ett hölass. Denna märkliga syn kommenterades naturligtvis av männen som då genast tappade tillbaka guldskatten i bäcken. För att få upp skatten på land fick man inte tala under arbetet." (KMR). Cirka 300 meter öster om högarna finns uppgift om en hällkista (L1980:4102) som togs bort år 1869. I hällkistan fanns enligt H. Hofberg brända ben efter fyra personer och en flathuggen flintdolk "med fint utpringlade sirater på skaftet" (SHMm inv.nr. 6517). Öster därom finns en stensättning (L1981:388). Mindre är en kilometer norrut finns en stenkrets (L1981:235). De resta stenarna (som vid okänd tidpunkt har rests igen) syns vida omkring (KMR).

Byn Kånsta finns belagd i kartmaterial från den äldsta kartan år 1694 (S5:128-31) fram i nutid (se figur 5). Äldsta skriftliga belägg för Kånsta är från år 1380, då "konista j skiodasta sokn" nämns (Ortnamnsregistret). Platsen har dock äldre anor än så. Ortnamn med efterleden -sta anses generellt uppkomna under äldre, främst romersk, järnålder med fortsatt namngivning fram i yngre järnålder (Vikstrand 2013). Namnformen har ofta koppling till agrar brukningsmark (ibid.) och är väl representerad i Östernärke.

Syfte

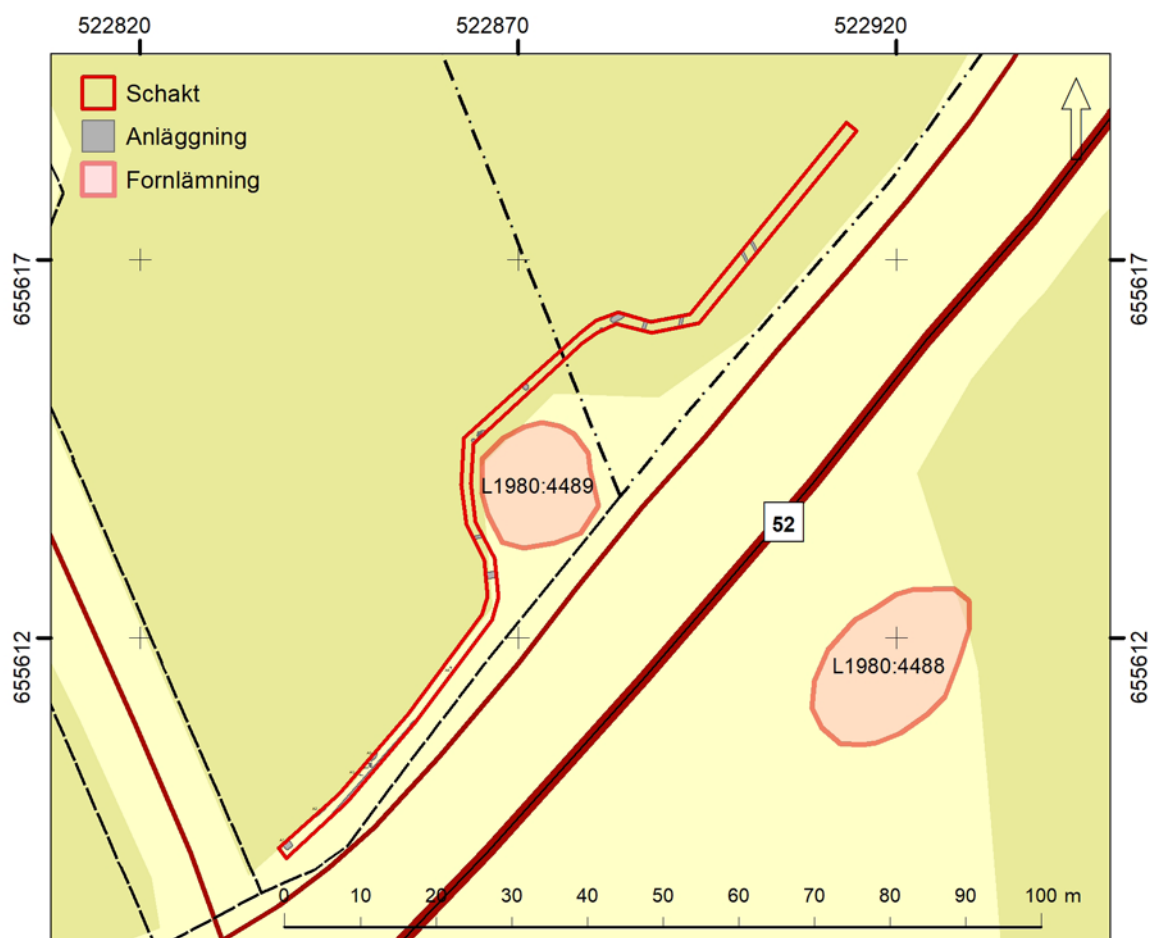
Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som påträffades. I första hand skulle fornlämning undvikas.

Metodochgenomförande

Grävningen skedde skiktvis med en 1,8 meter bred skopa ned till erforderligt djup på 0,6–0,9 meter. När lämningar påträffades stoppades grävningen tillfälligt för skriftlig dokumentation och fotografering. All inmätning skedde manuellt. Schakt, anläggningar, lager och sentida åkerdiken har därefter digitaliserats i ArcGIS 10.3.1.

Figur 5. Geometrisk avmätning från år 1694 (S5:128-31) med dagens vägnät, fastighetsgränser och hus samt lämningar i Kulturmiljöregistret. Skala 1:5 000.

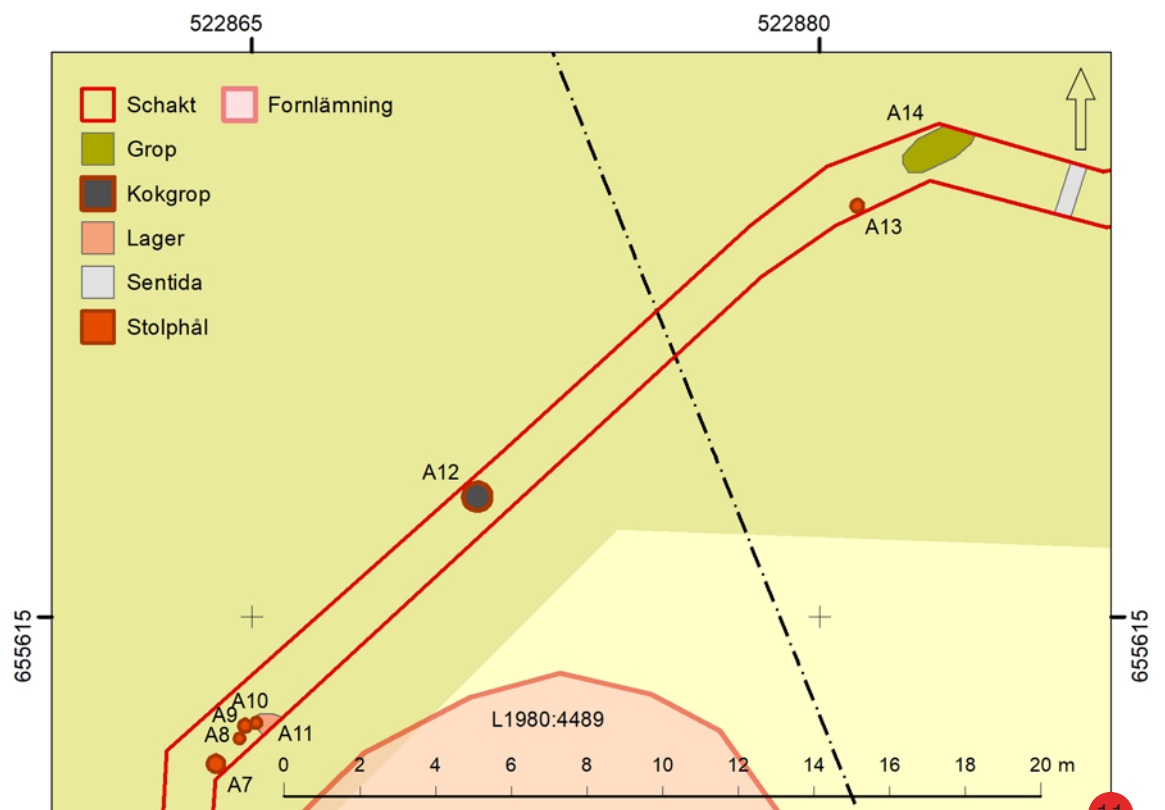
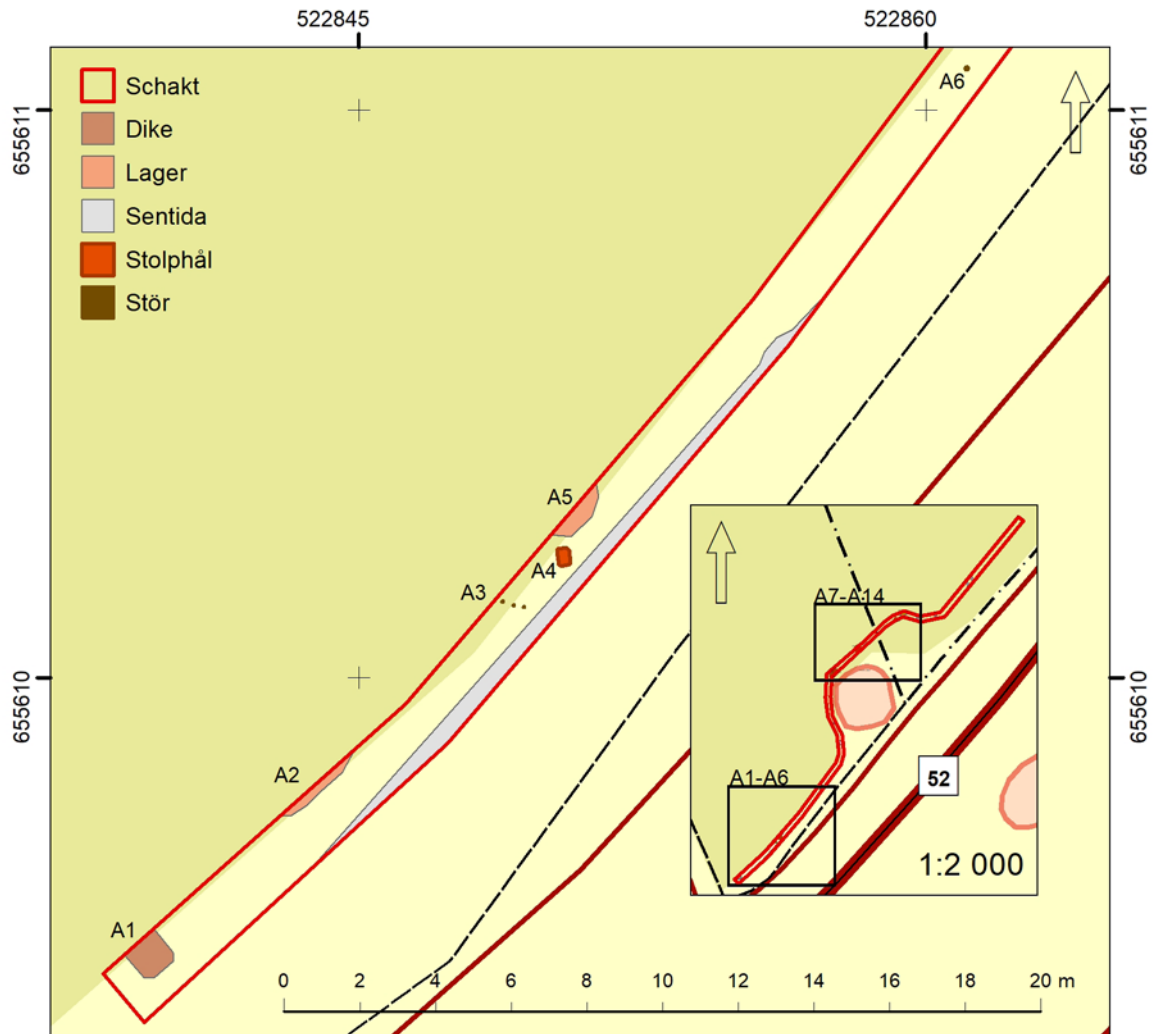

Figur 6. Schaktplan. Skala 1:1 000.

Resultat

Schaktet mätte 1,8×131 meter. Matjorden var 0,4 meter djup förutom i anslutning till högen där odlingsdjupet endast var 0,2 meter. Där syntes enstaka kol, bränd lera och skärvsten i matjorden. Undergrunden bestod av silt över lera. Söder om högen fanns ett mindre område med uppstickande sandig morän. Schaktet korsades av sex sentida dräneringsdiken. Utmed schaktets södra vägg, söder om högen, löpte en vattenledning med cementbrunn.

Sammanlagt påträffades elva anläggningar och tre lager. Anläggningarna A1–A6 framkom sydväst om högen. De bestod av två lager av melerad, gråbrun finsand med järnutfällningar och lite trähumus (A2, A5), fyra störar med bevarat trä (A3, A6), ett 0,50×0,45 meter stort, rektangulärt stolphål med bevarat trä (A4) och en nedgrävning som med viss tveksamhet har klassats som dike (A1). Den sistnämnda anläggningen mätte 0,9×1,1 meter. Den hade fyllning av brun sand med inslag av cirka 0,2–0,3 meter stora, kantiga stenar och trä. Fynd gjordes av en handsmidd spik som inte togs tillvara. Möjligen rör det sig om en nedgrävning för en syll eller liknande.

Figur 7. Anläggningsplan. Skala 1:200. Infälld översiktsplan i skala 1:2 000.

Övriga anläggningar låg norr om högen. Fyra stolphålsbottnar (A7–A10), ett lager (A11) och en kokgrop (A12) låg sydväst om det stora åkerdike som ledningsdragningen skar. Stolphålen var 0,25–0,45 meter i diameter och på grund av deras ringa djup på 0,05 meter var något osäkra. Alla hade 0,05–0,10 meter stora stenar, varav enstaka skärviga, som var nedtryckta i den sterila leran. Lagret A11 bestod av 0,03 meter djup, gråbrun lera med lite kol. Det fanns i schaktväggen in mot högen och mätte 0,60×0,55 meter.

Kokgropen A12 var 0,8 meter i diameter och 0,08 meter djup. Fyllningen bestod av grågul, sandig silt med 0,05–0,20 meter stora stenar, varav de flesta var skärviga och enstaka skörbrända. Inget synligt kol fanns i anläggningen, men flotterades fram ur ett jordprov. Kolet kom från hassel och daterades till tiden 1445–1630 e. Kr. med 2 sigma (se bilaga 2 och 3).

Direkt nordöst om åkerdiket fanns ett stolphål (A13) och en grop (A14). Stolphålet A13 var 0,35×0,30 meter stort och 0,07 meter djupt. Det var fyllt med brungrå silt och hade två 0,05–0,10 meter stora skonstenar i söder. Gropen A14 mätte 1,8×0,9 meter. Fyllningen bestod av gråbrun siltig sand med två stenar i västra delen.

Den sista sträckan av schaktet var helt fritt från anläggningar.

Figur 8. Kokgropen A12 i plan. Norr uppåt i bild.

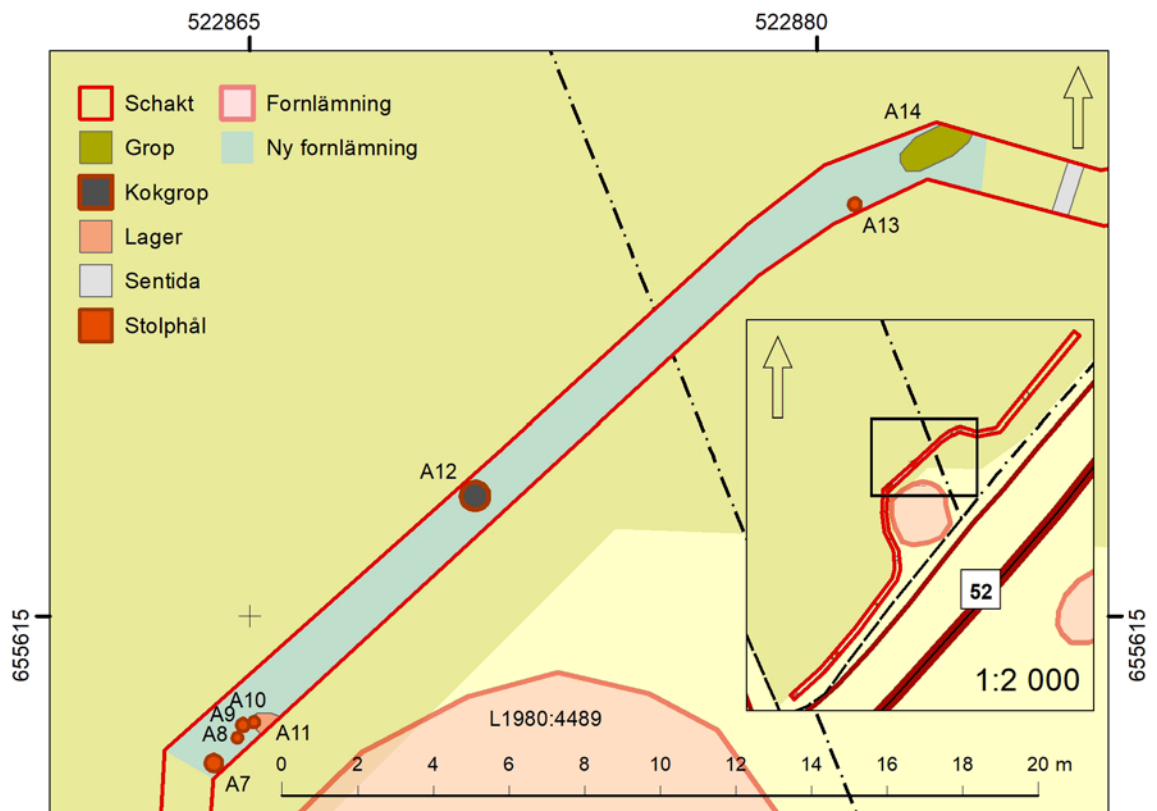

Figur 9. Stolphålen A7–A10 (förtydligade med svart) och lagret A11. Norr nedåt i bild.

Tolkning

De anläggningar och lager som fanns i sydväst (A1–A6) hör troligen samman med den historiska bytomten Kånsta och utgör rester av hägnader. På den geometriska avmätningen från år 1694 (S5:128-31) är ytan markerad med "G" vilket förklaras som "betesagrar till hela byn" (se figur 5). Även i stor-skifteskartan från år 1792 (18-skö-83) är ytan ängsmark, men tillhör då Mellangården (markerad med "C").

Avseende anläggningarna norr om högen så ^{14}C -daterades kokgropen till historisk tid. I fält uppfattades lämningarna norr om högen som förhistoriska bedömt utifrån typ och karaktär. Möjligen var det kol som flotterades fram så kallat rotkol. Det daterar i så fall inte kokgropen, utan visar på en betesmiljö vid tiden runt reformationen (se figur 5). Lämningarna i norr har registrerats som L2020:5861, "Övrig" i Kulturmiljöregistret (se figur 10).

Figur 10. Den nya fornlämningen L2020:5861 är registrerad som "Övrig" i Kulturmiljöregistret. Skala 1:200.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som påträffades. Det har i möjligaste mån gjorts. I beslutet står också att fornlämning i första hand skulle undvikas. Gravhögen har undvikits avseende grävning och deponering av jordmassor, vilka lades på den norra sidan av schaktet i anslutning till högen. Dock har en ny fornlämning påträffats. Den nya lämningen har registrerats i Kulturmiljöregistret som "Övrig" och fått lämningsnummer L2020:5861.

Inga avsteg har gjorts från undersökningsplanen.

Referenser

Trycktakällor

Vikstrand,P.2013.*Järnålderns bebyggelsenamn. Om bebyggelsenamnens uppkomst och ålder i Mälardalsregionen*.Institutet för språk och folkminnen. Uppsala.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKALANTMÄTERIAKTER

LANTMÄTERISTYRELSENSARKIV

1694, Geometrisk avmätning, Kånsta nr 1-3, S5:128-31

LANTMÄTERIMYNDIGHETERNASARKIV

1792, Storskifte, 18-skö-83

Webbmateriäl

Ortnamnsregistret, 2020-08-05, sökord: Kånsta

<https://www.isof.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret-beta.html?url=-1552728556%2FPlaceNamePublic%2Fplace-names%3Fpage-number%3D1%26page-size%3D20%26page-size-basis%3D20%26place-name%3DK%25C3%25A5nsta%26place-name-search-type%3DBeginsWith%26place-name-sort-order%3Dascending%26show-extended-place-name-filter%3Dfalse&sv.url=12.7752154c1709a455a0a3a0b3>

Historiskamuseet/Sökisamlingarna, 2020-08-05, inventarienummer 6517

http://mis.historiska.se/mis/sok/include_image_exp.asp?uid=386729

Bilagor

Bilaga 1. Anläggningstabell

Anr	Typ	Antal	Mått/m	Beskrivning
A1	Dike?	1	0,9x1,1m.	Fyllning av brunsand med kantig sten ca 0,2-0,3 mst. och inslag av trä. Fynd av 1 handsmiddspik. Rakt avsluti S.
A2	Lager	1	2,5x0,35m. Tj 0,07m.	Melerad grå brun finsand med järnutfällningar.
A3	Stör	3	0,05 m diam.	3 störar med bevarat trä.
A4	Stolphål	1	0,5x0,45m.	Rektangulärt med bevarad stolpe centralt.
A5	Lager	1	1,6x0,6m. Tj 0,5m.	Melerad grå brun finsand med järnutfällningar, ev. trähumus.
A6	Stör	1	0,05 m diam.	Bevarat trä.
A7	Stolphål	1	0,45 m diam. Dj 0,05m.	Grå brun, siltig ler med stenar 0,05-0,1 m, vissaskärviga.
A8	Stolphål	1	0,25 m diam.	Stenar 0,05-0,1 mst. nedtryckta i sterillera. Något osäkert.
A9	Stolphål	1	0,35 m diam.	Stenar 0,1 mst., enstaka skärviga, i grå brun lera.
A10	Stolphål	1	0,3 m diam.	Stenar 0,05-0,1 mst. nedtryckta i sterillera. Något osäkert.
A11	Lager	1	0,6x0,55m. Tj 0,03m.	Grå brun lera med lite kol.
A12	Kokgrop	1	0,8 m diam. Dj 0,08m.	Stenar 0,05-0,2 mst. deflest skärviga, enstaka skörbrända. Grågulsandig silt. Inget synligt kol, men framkom vid flottering av jordprov.
A13	Stolphål	1	0,35x0,3m. Dj 0,07m.	Brungrå silt med 2 skon stenar 0,05+0,1 mst. i S. Plan botten.
A14	Grop	1	1,8x0,9m. Dj 0,1m.	Grå brun siltig sand med 2 stenar i V delen. Skålad.

Bilaga2.Vedartsanalys

UlfStrucke,AntracoHB

PROJEKTID2321

NÄRKE,HALLSBERGSKOMMUN,SKÖLLERSTASOCKEN,KALSTA2:7,KÅNSTA5:2,BOPLATS

LAGER,A11,KP1

Ytlig beläggning av silt. Träkolet kom från ung kvist.

Denna var till stor del inte förkolnad.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Gran
0,1	0,1	7	7	7

KOKGROP,A12,KP2

Små fragment av träkol rensades fram ur ljusbrun silt. Provet mycket litet.

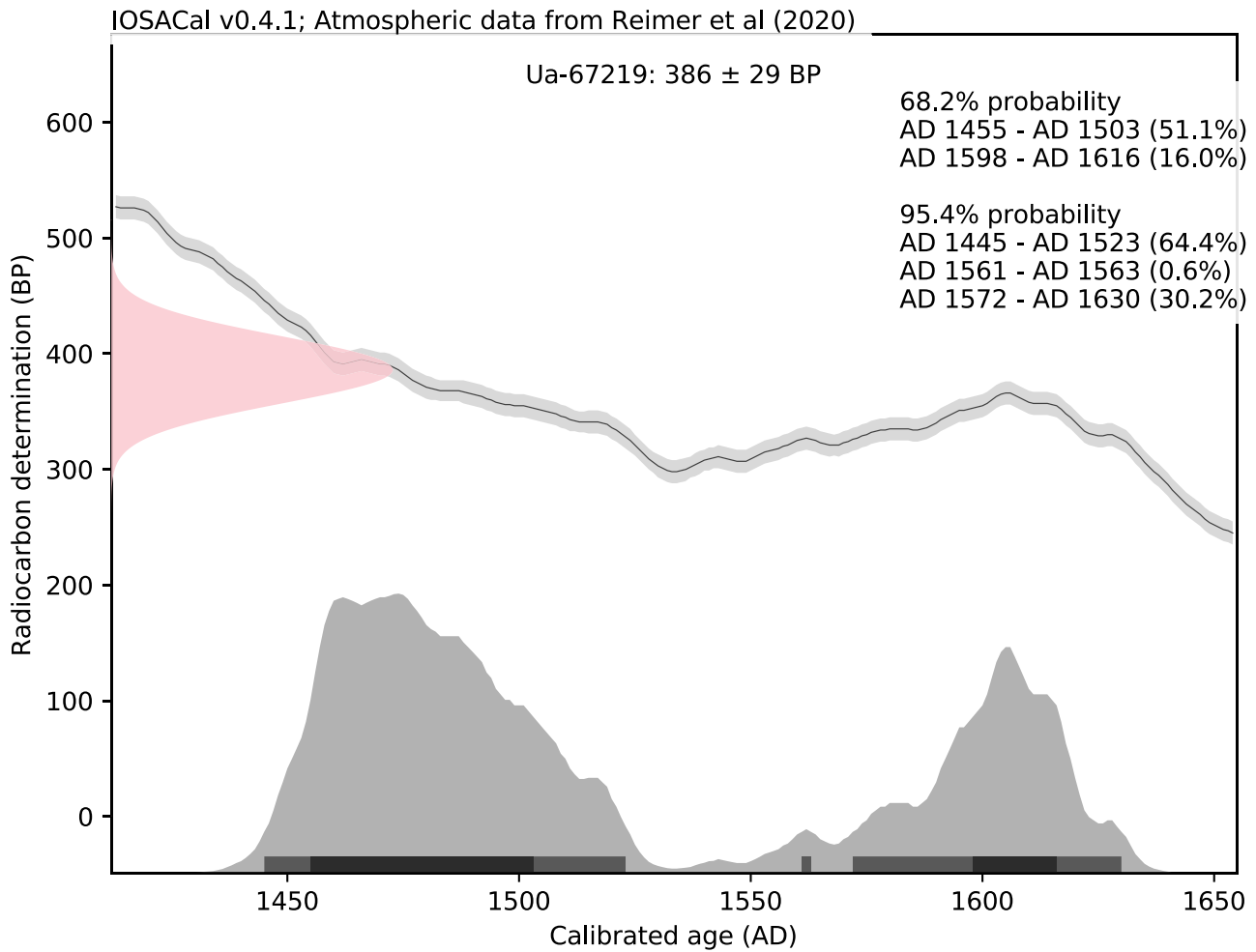
Utefter cellväggarna syntes kraftig vit beläggning av humussalter. Valt för datering

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Hassel
Mindre än0,1	Mindreän0,1	8	8	8

Bilaga3. ¹⁴C-analys

Ångströmlaboratoriet

Kalibreringskurvor

Arkeologgruppen AB

RAPPORT2020:48

